

DAUN SINDROMLI BOLALARNI O‘YIN ORQALI O‘QITISH

Toshkentboyeva Nigina Shavkat qizi

O‘zbekiston milliy pedagogika universiteti pedagogika va psixologiya va inkluziv ta’lim fakulteti

Oligofrenopedagogika yo‘nalishi 2-bosqich magistri

E-mail: haydarovanigia@gmail.com

ANNOTATSIYA (O‘zbek tilida) Ushbu maqolada Daun sindromli bolalarni o‘yin texnologiyalari asosida o‘qitishning pedagogik va psixologik asoslari yoritilgan. O‘yin faoliyatining bolaning kognitiv, ijtimoiy va nutqiy rivojlanishiga ta’siri tahlil qilingan. Shuningdek, o‘yin orqali o‘qitishning samarali metod va usullari, ularni amaliyotga joriy etish yo‘llari ko‘rib chiqilgan. Kalit so‘zlar: Daun sindromi, o‘yin texnologiyalari, inkluziv ta’lim, rivojlanish, pedagogik metodlar. ———

АННОТАЦИЯ (Rus tilida) В данной статье рассматриваются педагогические и психологические основы обучения детей с синдромом Дауна с использованием игровых технологий. Анализируется влияние игровой деятельности на когнитивное, социальное и речевое развитие детей. Также представлены эффективные методы и приемы обучения через игру и пути их внедрения в образовательный процесс. Ключевые слова: синдром Дауна, игровые технологии, инклюзивное образование, развитие, педагогические методы. ———

ABSTRACT (English) This article discusses the pedagogical and psychological foundations of teaching children with Down syndrome through play-based learning. The impact of play activities on cognitive, social, and speech development is analyzed. Effective teaching methods and strategies using games, as well as ways to implement them in practice, are presented. Keywords: Down syndrome, play-based learning, inclusive education, development, teaching methods.

KIRISH

Bugungi kunda ta’lim tizimida insonparvarlik, tenglik va inklyuzivlik tamoyillari ustuvor ahamiyat kasb etmoqda. Har bir bola, uning jismoniy yoki intellektual rivojlanish darajasidan qat’i nazar, sifatli ta’lim olish huquqiga ega. Shu nuqtai nazardan, alohida ta’lim ehtiyojlariga ega bo‘lgan bolalarni, jumladan, Daun sindromli bolalarni o‘qitish va tarbiyalash masalasi zamonaviy pedagogikaning eng

dolzarb yoʻnalishlaridan biri hisoblanadi. Soʻnggi yillarda inklyuziv taʼlimni rivojlantirishga qaratilgan islohotlar natijasida ushbu toifadagi bolalarga taʼlim berishning yangi, samarali usullarini ishlab chiqish va amaliyotga joriy etish zarurati yanada ortib bormoqda. Maʼlumki, Daun sindromi — bu genetik xususiyat boʻlib, u bolaning aqliy va jismoniy rivojlanishiga maʼlum darajada taʼsir koʻrsatadi. Bunday bolalarda nutq rivojlanishi, xotira, diqqat va tafakkur jarayonlari odatdagi bolalarga nisbatan sekinroq shakllanadi. Shu sababli ular bilan ishlashda maxsus pedagogik yondashuvlar, sabr-toqat va individual metodlar talab etiladi. Anʼanaviy oʻqitish usullari koʻpincha bunday bolalar uchun murakkab va kam samarali boʻlishi mumkin, bu esa oʻqituvchilardan kreativ va innovatsion metodlardan foydalanishni taqozo etadi. Shu oʻrinda oʻyin faoliyati alohida ahamiyat kasb etadi.

ASOSIY QISM

Oʻyin — bu bola uchun eng tabiiy, qiziqarli va samarali oʻrganish shaklidir. Psixologik tadqiqotlar shuni koʻrsatadiki, bola oʻyin jarayonida nafaqat bilim oladi, balki atrof-muhitni anglaydi, ijtimoiy munosabatlarni oʻrganadi va oʻzining ichki imkoniyatlarini namoyon etadi. Ayniqsa, Daun sindromli bolalar uchun oʻyin orqali oʻqitish ularning diqqatini jalb etish, motivatsiyasini oshirish va bilimlarni oson oʻzlashtirish imkonini beradi. Oʻyin texnologiyalariga asoslangan taʼlim jarayoni bolalarda faol ishtirokni taʼminlaydi, ularda mustaqil fikrlash, muloqot qilish va muammoni hal etish koʻnikmalarini shakllantiradi. Bundan tashqari, oʻyin orqali oʻqitish jarayonida bolaning hissiy holati ijobiy boʻlib, bu esa taʼlim samaradorligini sezilarli darajada oshiradi. Ayniqsa, rolli, didaktik va harakatli oʻyinlar orqali bolalarning nutqiy rivoji, mayda va yirik motorikasi hamda ijtimoiy moslashuvi yaxshilanadi. Shuningdek, zamonaviy pedagogikada oʻyin texnologiyalarini axborot-kommunikatsiya texnologiyalari bilan uygʻunlashtirish muhim ahamiyatga ega. Interaktiv oʻyinlar, mobil ilovalar va multimediali vositalar yordamida oʻquv jarayonini yanada qiziqarli va samarali tashkil etish mumkin. Bu esa Daun sindromli bolalarning individual imkoniyatlarini kengroq ochib berishga xizmat qiladi. Yuqoridagilardan kelib chiqib, mazkur maqolaning asosiy maqsadi — Daun sindromli bolalarni oʻyin orqali oʻqitishning pedagogik asoslarini oʻrganish, uning samaradorligini tahlil qilish va amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat. Daun sindromli bolalarni oʻqitish jarayonida ularning psixofiziologik xususiyatlarini chuqur hisobga olish muhim hisoblanadi. Ushbu toifadagi bolalarda bilish jarayonlari, xususan, diqqatning barqaror emasligi, xotiraning sust rivojlanganligi, nutqning kech shakllanishi kabi xususiyatlar kuzatiladi. Shu bilan birga, ular koʻproq vizual va amaliy faoliyat orqali bilimni oʻzlashtirishga moyil boʻladilar. Aynan shu jihatlar oʻyin

texnologiyalarining samaradorligini oshiradi, chunki o'yin jarayonida bola faol ishtirok etadi va bilimni bevosita tajriba orqali egallaydi. O'yin orqali o'qitish pedagogik texnologiya sifatida bir nechta muhim funksiyalarni bajaradi. Birinchidan, u motivatsion funksiyani bajarib, bolaning o'rganishga bo'lgan qiziqishini oshiradi. Ikkinchidan, rivojlantiruvchi funksiyasi orqali bola tafakkuri, nutqi va ijtimoiy ko'nikmalarini shakllantiradi. Uchinchidan, kommunikativ funksiya yordamida bolalar o'zaro muloqot qilishni, fikr almashishni o'rganadilar. Shu sababli o'yin faoliyati nafaqat ta'limiy, balki tarbiyaviy va rivojlantiruvchi ahamiyatga ham ega. Amaliy jihatdan o'yin texnologiyalarini bir necha turlarga ajratish mumkin. Rolli o'yinlar bolalarda ijtimoiy tajribani shakllantirishda muhim o'rin tutadi. Masalan, "do'kon", "shifokor", "o'qituvchi" kabi rolli o'yinlar orqali bolalar kundalik hayotdagi vaziyatlarni o'rganadilar va ijtimoiy moslashuv ko'nikmalarini rivojlantiradilar. Didaktik o'yinlar esa aniq bilim va ko'nikmalarni shakllantirishga xizmat qiladi. Masalan, ranglarni ajratish, shakllarni tanish, sonlarni o'rganish kabi o'yinlar orqali bolalarning bilish faoliyati faollashadi. Bundan tashqari, sensor o'yinlar alohida ahamiyatga ega bo'lib, ular bolaning sezgi organlari orqali atrof-muhitni anglashiga yordam beradi. Turli teksturali materiallar, rangli kartochkalar, konstruktiv o'yinchoqlar orqali bolalarning mayda motorikasi rivojlanadi. Ma'lumki, mayda motorikaning rivojlanishi nutq rivoji bilan bevosita bog'liq bo'lib, bu Daun sindromli bolalar uchun ayniqsa muhimdir. Harakatli o'yinlar esa bolaning jismoniy rivojlanishini ta'minlash bilan birga, ularning umumiy faolligini oshiradi. Bunday o'yinlar orqali koordinatsiya, muvozanat va jamoada ishlash ko'nikmalari shakllanadi. Shu bilan birga, harakatli o'yinlar bolaning emotsional holatini yaxshilab, stressni kamaytiradi va ijobiy muhit yaratadi. O'yin orqali o'qitishda o'qituvchining roli ham muhim hisoblanadi. Pedagog o'yin jarayonini to'g'ri tashkil etishi, bolalarning individual xususiyatlarini hisobga olishi va har bir bolaning imkoniyatiga mos topshiriqlar berishi zarur. O'yinlar bosqichma-bosqich murakkablashib borishi, bolaga ortiqcha yuklama bermasligi kerak. Rag'batlantirish, maqtov va qo'llab-quvvatlash esa o'quv jarayonining ajralmas qismi hisoblanadi. Zamonaviy ta'limda axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish o'yin orqali o'qitish samaradorligini yanada oshiradi. Interaktiv doskalar, ta'limiy mobil ilovalar, multimediali o'yinlar orqali bolalarning qiziqishini oshirish va bilimlarni mustahkamlash mumkin. Ayniqsa, vizual va audio materiallarga boy bo'lgan o'yinlar Daun sindromli bolalar uchun juda samarali hisoblanadi. Shuningdek, o'yin orqali o'qitish jarayonida ota-onalar bilan hamkorlik muhim ahamiyatga ega. Uy sharoitida ham o'yin elementlaridan foydalanish orqali bolaning rivojlanish jarayonini uzluksiz davom ettirish mumkin. Bu

esa ta'lim jarayonining samaradorligini yanada oshiradi. Umuman olganda, o'yin texnologiyalari Daun sindromli bolalarni o'qitishda eng samarali vositalardan biri hisoblanadi. Ular orqali bolalarning kognitiv, nutqiy, ijtimoiy va jismoniy rivojlanishiga kompleks ta'sir ko'rsatish mumkin. Shu bois pedagogik amaliyotda o'yin metodlaridan keng foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi.

XULOSA

Yuqorida keltirilgan tahlillar shuni ko'rsatadiki, Daun sindromli bolalarni o'yin orqali o'qitish zamonaviy inklyuziv ta'lim tizimining muhim va samarali yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. O'yin texnologiyalari ushbu toifadagi bolalarning psixofiziologik xususiyatlariga mos kelib, ularning o'quv faoliyatiga faol jalb etilishini ta'minlaydi. Natijada o'quv jarayoni bolalar uchun qiziqarli, tushunarli va samarali shaklda tashkil etiladi. Tadqiqot davomida aniqlanishicha, o'yin faoliyati orqali bolalarning kognitiv jarayonlari, jumladan, diqqat, xotira, tafakkur va nutq rivoji sezilarli darajada yaxshilanadi. Ayniqsa, didaktik, rolli, sensor va harakatli o'yinlar orqali bolalarda ijtimoiy moslashuv, muloqot qilish va mustaqil faoliyat yuritish ko'nikmalari shakllanadi. Bu esa ularning nafaqat ta'lim jarayonidagi, balki kundalik hayotdagi muvaffaqiyatini ham ta'minlaydi. Shuningdek, o'yin texnologiyalarini qo'llashda individual yondashuv, bosqichma-bosqichlik va pedagogik qo'llab-quvvatlash muhim omillar ekanligi asoslandi. O'qituvchining o'yin jarayonini to'g'ri tashkil etishi, bolalarni rag'batlantirishi va ularning imkoniyatlarini hisobga olishi ta'lim samaradorligini oshiradi. Zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalari bilan uyg'unlashgan o'yin metodlari esa ushbu jarayonni yanada boyitadi. Xulosa qilib aytganda, Daun sindromli bolalarni o'yin orqali o'qitish ularning har tomonlama rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi va inklyuziv ta'lim samaradorligini oshirishda muhim vosita bo'lib xizmat qiladi. Shu sababli ta'lim amaliyotida o'yin metodlaridan keng foydalanish, ularni ilmiy asosda takomillashtirish va metodik tavsiyalar ishlab chiqish dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi.

FOYDALANGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2020.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Inklyuziv ta'lim tizimini rivojlantirish to'g'risida"gi qarori. – Toshkent, 2019.
3. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining umumiy o'rta ta'lim standartlari to'g'risidagi qarori. – Toshkent, 2021.
4. Nurkeldiyeva D. Inklyuziv ta'lim asoslari. – Toshkent: Fan, 2021.
5. Yuldashev J., Usmonov S. Maxsus pedagogika. – Toshkent: O'qituvchi, 2020.

6. Shomurodov R. Pedagogik texnologiyalar. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2022.
7. Vygotskiy L.S. Bola rivojlanishining psixologik asoslari. – Moskva: Prosveshcheniye, 2019.